

הרב יעקב נימן רוזנמל
ראש ישיבת הגר"א, אב"ד ורב בחיפה

ביאת כולכם

ראשי פרקים

- א. תרומה בזמן הזה לשיטת הרמב"ם
 1. לדעת הרמב"ם תרומה בזמן הזה דרבנן
 2. ביאור הכסף משנה
- ב. הסבר הגר"א לשיטת הרמב"ם והשולחן ערוך
 1. דברי הגר"א
 2. קושיית החזון איש על הגר"א
 3. הברל בין ביאת כולכם לכל יושביה עליה
 4. תירוץ דברי הגר"א
 5. קניין נוכרי בזמן הזה לשיטת הגר"א
- ג. הברל בין תרומה לכלאי הכרם
- ד. מהיכן למדנו שתרומה תלויה בביאת כולכם
 1. תרומות ומעשרות תלויים בשמיטה
 2. היקש תרומה לחלה
- ה. מסקנת הגמרא בחולין
 1. שיטת הגר"א בענין קניין נוכרי בזמן הזה
 1. דברי הגר"א בביאורו לירושלמי ובביאורו לשולחן ערוך
 2. ביאור שיטת הגר"א
- ז. החסרון של ביאת כולכם לשיטת הרמב"ם
 1. בהלכות בית הבחירה
 2. בהלכות שמיטה ויובל

ח. האם ערלה תלויה בביאת כולכם

1. דברי הצ"ח
2. ערלה אינה כתרומות ומעשרות
3. ערלה לשיטת הגר"ח
4. ערלה לשיטת בעל התרומה

א. תרומה בזמן הזה לשיטת הרמב"ם

1. לדעת הרמב"ם תרומה בזמן הזה דרבנן

הרמב"ם בספר קדושה, פרק כ מהלכות איסורי ביאה הלכה ג כתב:

חלה בזמן הזה, ואפילו בארץ ישראל, אינה של תורה, שנאמר
בבואכם אל הארץ, ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם, וכשעלו בימי
עזרא לא עלו כולם, וכן תרומה בזמן הזה של דברי סופרים, ולפיכך
אוכלים אותה הכהנים שבזמננו שהן בחזקה.

ועיין בראב"ד שכתב: אף בזמננו אין כהן אוכל תרומה אלא תרומת חוץ לארץ
וכהן קטן, אבל תרומת הארץ לא, דסבירא לן כרבי יוחנן אליבא דרבי יוסי דאמר
ירושא שלישיית אין להם.

והנה במסכת יבמות דף פא עמוד א, אמר ריש לקיש מאכילה בתרומה ואין
מאכילה בחוה ושוק, רבי יוחנן אומר אף מאכילה בחוה ושוק, ולריש לקיש מאי שנא
וכו', הכא במאי עסקינן בתרומה בזמן הזה דרבנן וכו', אמר ליה רבי יוחנן לריש
לקיש מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן, אמר ליה אין וכו'.

ועיין שם בתוספות דיבור המתחיל מאי, שכתבו: ואם תאמר לריש לקיש כיון
דתרומה בזמן הזה דרבנן אמלא בטלה קדושת הארץ אם כן כלאי הכרם נמי דרבנן
ואמאי תני כל שדרכו וכו'.

ובדף פב עמוד א אמרינן: וסבר רבי יוחנן תרומה בזמן הזה דאורייתא, והתניא
וכו' אלא לרבי יוחנן קשיא, הא מני רבנן היא ואנא דאמרי כרבי יוסי, דתניא בסדר
עולם אשר ירשו אבותיך וירשתה - ירושה ראשונה ושנייה יש להן ושלישיית אין
להן, ועיין רש"י ותוספות.

וראה ברמב"ם פרק א מתרומות הלכה כו שכתב: התרומה בזמן הזה, ואפילו
במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה, אלא מדבריהן, שאין
לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר כי
תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושא ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושא
שלישית, לא כשהיו בירושא שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן, ולפיכך

לא חייבה אותן מן התורה, וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה.

וכתב על זה הראב"ד: לא כיוון להלכה יפה, דהא קיימא לן כרבי יוחנן דאמר ביבמות תרומה בזמן הזה דאורייתא, והוא עצמו נראה שכך כתב תחילת הספר.

2. ביאור הכסף משנה

ובכסף משנה שם כתב: ודע דבפרק הערל אמר רבי יוחנן כי אותביה ממתניתא דמשמע מיניה דתרומה בזמן הזה דרבנן, הא מני רבנן היא, ואנא דאמרי כרבי יוסי דתניא וכו' ירושה ראשונה ושנייה יש להם ושלישית אין להם, ופרש"י ירושה ראשונה בימי יהושע הויא ירושה וכן שנייה דבימי עזרא וכו' שלישית אין להם כלומר לא בעי למיהדר ומירתה דירושה עומדת היא וכו', משמע דרבי יוחנן משמע ליה דרבי יוסי סבר תרומה בזמן הזה דאורייתא וכו'. ואם כדברי רבינו שהדבר תלוי בביאת כולכם, היאך מביא רבי יוחנן ראייה דרבי יוסי סבר תרומה בזמן הזה משום דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבוא, והלא כיון דלא באו כולם לא הוי דאורייתא. ועוד קשה וכו', ובכסף משנה כתב שהרמב"ם מפרש כפירוש ר"ח שהביאו התוספות, דירושה ראשונה היא ירושת אברהם יצחק ויעקב, שנייה ירושת יהושע, ומשם ואילך קדשה לעולם וכו', עיין שם.

ודבריו צריכים עיון, דהרמב"ם הא כתב: שנאמר כי תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא וכו', ואם הרמב"ם היה מפרש בגמרא כפי הר"ח דירושה ראשונה היא ירושת אברהם, וירושה שנייה היא ירושת יהושע, איך אומר הרמב"ם: ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשונה וכו', לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא, ואיך משנה הרמב"ם לשון הגמרא וקורא לימי עזרא ירושה שנייה, בעוד שבגמרא ירושת יהושע היא ירושה שנייה, ועיין גם ברמב"ם פרק יב משמיטה ויובל הלכה טו והלכה טז, ודברי הכסף משנה צריכים עיון גדול.

ב. הסבר הגר"א לשיטת הרמב"ם והשולחן ערוך

1. דברי הגר"א

ועיין בביאור הגר"א יו"ד סימן שלא סעיף קטן ו שכתב אהא דכתב בשולחן ערוך שם כדעת הרמב"ם, שתרומה בזמן הזה דרבנן, ואפילו בימי עזרא נמי ומשום שנאמר כי תבואו ביאת כולכם וכו', וכתב הגר"א דרבי יוחנן וריש לקיש לא פליגי ביבמות

דף פא אלא אליבא דרבי יוסי. [והנה בגמרא הגרסא: ואנא דאמרי כרבי יוסי, אך ראה ברש"י שם שכתב: ואנא אמינא לרבי יוסי דהא מתני' רבי יוסי קאמר לה וכו', ולדידיה אמינא וכו', דהא תרומה נמי לרבי יוסי דאורייתא היא אף בזמן הזה. ומבואר ברש"י דדברי רבי יוחנן הם רק לרבי יוסי, וכן היא גירסתו בגמרא: ואנא אמינא לרבי יוסי. והעירני לזה הרי"ש שיחי' מלומדי הכולל.] אבל אליבא דרבנן מודה רבי יוחנן וכו'.

ובירושלמי ריש פרק ו' דשביעית פליגי בזה וכו' אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו, ממה נתחייבו וכו' אמר רבי אלעזר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות וכו', ועל הירושלמי הנ"ל סמך הרמב"ם ושולחן ערוך שאף בימי עזרא התרומות ומעשרות מדרבנן.

ומה שאמר ביבמות דף פב עמוד ב' ואנא דאמרי כרבי יוסי, משמע דרבנן פליגי עליה דרבי יוסי וסבירא להו דרבנן משום דקדושה שנייה גם כן בטלה אבל בימי עזרא לדברי הכל חייב וכמו שכתב רש"י שם. אבל ליתא דהא קיימא לן בפרק קמא [חולין דף ז' עמוד א'] וש"מ דקדושה שנייה לא בטלה, אלא הכי קאמר דרבי יוסי סבירא ליה דבימי עזרא נתחייבו מדאורייתא ממ"ש ירושה ראשונה ושנייה וכו', אבל רבנן סבירא להו דבירושא שנייה לא נתחייבו כלל כנ"ל, רק מדרבנן, ולא בטלה גם כן אף שהוא מדרבנן.

ומבואר בהגר"א דהרמב"ם מפרש דמה דרבנן פליגי על רבי יוסי אין זה משום דסבירא להו דגם ירושה שלישית יש להם, והיינו דבטלה קדושת הארץ בחורבן בית שני, וכפי שהוא לפירוש רש"י. אלא דהפירוש הוא לשיטת הרמב"ם דרבנן סבירא להו דגם ירושה שנייה אין להם מן התורה, ורק מדרבנן נתחייבו בתרומות ומעשרות בימי עזרא, וחיוב זה לא נתבטל אף בחורבן הבית, ופולגתא דרבי יוסי ורבנן הוא דרבי יוסי סובר דירושא ראשונה ושנייה יש להן מן התורה, ורבנן סברי דאף ירושה שנייה אין להם מן התורה.

ולפי דברי הגר"א מדויקים דברי הרמב"ם בפרק א' מתרומות הנ"ל שכתב: שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר כי תבואו - ביאת כולכם כשהיו בירושא ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושא שלישית, לא כשהיו בירושא שנייה וכו', והיינו דלגבי ירושה שנייה פליגי רבנן עליה דרבי יוסי, וכמו שכתב הגר"א.

2. קושיית החזון איש על הגר"א

ובספר חזון איש שביעית סימן ו אות א הקשה על רבינו הגר"א, דאיך משמע מהא דאמר רבי יוסי ירושה ראשונה ושנייה יש להן דסבירא ליה דחייבין בתרומות ומעשרות מן התורה בזמן עזרא, דהא לכולי עלמא עזרא קידשה מן התורה, ואי יבואו רוב ישראל ינהגו כל הדברים כמו בקדושה ראשונה, אלא כשלא באו כולם אין נוהג יובל וכו', ואיך נשמענה מהא דרבי יוסי דדריש ירושה ראשונה ושנייה יש להן וכו' דחייבין גם בתרומות ומעשרות, דילמא כשיבואו כולם חייבין בכל, והשתא חייבין בלקט שכחה ופאה וכלאים וספק ערלה וביכורים.

ובלשון רבינו משמע קצת דקדושה שנייה היא מדרבנן לגמרי, אבל ברמב"ם לא משמע כן, אלא דווקא תרומות ומעשרות דרבנן, אבל שאר חובת קרקע נהוג מן התורה.

3. הבדל בין ביאת כולכם לבל יושביה עליה

וגראה בביאור דברי הגר"א, במה שכתב בחידושי רבי חיים הלוי פרק א מתרומות הלכה י דפטורא דביאת כולכם, דהוא גם לגבי שמיטה ויובל, וכפי שהוכיח שם, שונה הוא מפטורא דכל יושביה עליה, דהך דכל יושביה אינו פטורא בעצם הקרקע שהיא מופקעת מדין יובל, ורק דהוי פטורא בקיום היובל, מה שאין כן הך דביאת כולכם הוא פטורא בעצם הקרקע, דהיא מופקעת מחיובא דשמיטה ויובל, ויסוד לזה, דהרי בדין ביאת כולכם הכל תלוי בשעת ביאה וירושה, וכדמבואר בדברי הרמב"ם שהבאנו, וכן בכתובות דף כה דחלה בזמן הזה דרבנן משום דכי אסקינהו עזרא לאו כולוהו סלוק, מה שאין הדין כן בדין כל יושביה, הלא מבואר בערכין דף יב ודף לב דמשגלו שבט ראובן וכו' בטלו היובלות, וכשחזרו חזרו היובלות, הרי דאין דינם תלוי בירושה כלל, כי אם תלוי בשעתו וכו', דדין ביאת כולכם, כיון דתלוי בירושת הארץ ממילא דהוי חלות פטור בעצם הקרקע. עיין שם.

וראה בתוספות יבמות דף פב עמוד ב בדיבור המתחיל ירושה שהקשו על פירוש הר"ח, שפירש ירושה ראשונה היינו ירושת אברהם וכו', שנייה ירושת יהושע ומשם ואילך קידשה לעולם. וכתבו התוספות ולא יתכן לפרש כן, דבסוף פרק יוצא דופן מפליג ר"י בין תרומה לחלה, ואם כן קדושה שנייה הוא קדושת עזרא, דבקדושת עזרא שייך לחלק בין תרומה לחלה, משום דגבי חלה כתיב בבואכם וכי אסקינהו עזרא לאו כולוהו סליק.

וכתב שם בערוך לנר ליישב פירוש הר"ח, דדווקא גבי תרומה דתלי בירושה אמרינן משירשו. בימי יהושע לא הוצרכו עוד לירושה וכו', אבל חלה דתלוי בביאת

כולכם, אם כן משיצאו ממנה בטל החיוב מהם שבא על ידי ביאת לארץ, וכמו שפסק היובל אפילו בשעת ישיבתם בארץ משגלו שבט ראובן וכו' מדאין כל יושביה עליה, ולכן קאמר שפיר כי אסקינהו עזרא לאו כולהו סליק, ולא חל אז חיוב חלה עוד שבטל משגלו לבבל.

ומבואר בדברי הערוך לגר דדינא דביאת כולכם ודינא דכל יושביה עליה, דינא שווה, שזה תלוי במציאות הדבר, אם כל יושביה עליה, או שיש כעת ביאת כולם או לא, וזה כדברי החזון איש בסימן ו אות א, [ואמנם בחזון איש שביעית סימן ג אות ד כתב על דברי התוספות כדברי הערוך לגר, ולשיטתו אזיל,] ולא כדברי הגר"ח.

ויתכן שהתוספות שהקשו על פירוש הר"ח כנוכר סבירא להו כדברי הגר"ח הלוי הנוכר, דלגבי ביאת כולכם תלוי הכל בזמן ירושה וישיבה, והיינו דזה דין בקדושת הארץ, דאם בזמן הביאה היה ביאת כולכם נתקדש לגמרי, ואף שאחר כך אין שם כולם לא נתבטלה הקדושה, ואם בזמן הביאה לא היה ביאת כולכם אין כאן קדושת הארץ לגבי מה דצריכים ביאת כולכם, ולא מועיל אפילו אם יבואו אחר כך רוב ישראל, כי זה תלוי בשעת הירושה, ואין דין זה דומה לדין כל יושביה עליה וכמש"כ הגר"ח וכנ"ל, ולכן הקשו שפיר על פירוש רבינו חננאל.

4. תירוץ דברי הגר"ח

והנה לאור דברי הגר"ח דדין דביאת כולכם אינו פטור צדדי, אלא יסודו הוא בחלות קדושת הארץ בזמן הירושה, אתי שפיר דברי הגר"ח שכתב לשיטת הרמב"ם דרבי יוסי סבירא ליה ירושה שנייה יש להן וחייבין בתרומות ומעשרות מן התורה, ורבנן סבירא להו דאף ירושה שנייה אין להן, ואין חייבין בתרומות ומעשרות בזמן ירושה שנייה אלא מדרבנן. והיינו משום דדין דביאת כולכם הוי דין בחלות הקדושה בשעת הירושה, ומעתה מאחר דרבי יוסי סובר דירושה שנייה יש להן לכל מילי אף לתרומות ומעשרות, הרי אינו סובר דינא דביאת כולכם לגבי תרומות ומעשרות, דאם לא כן הרי ליכא דין ירושה שנייה לגבי תרומות ומעשרות וכמו שנתבאר. אולם רבנן אמנם סברי דגם ירושה שנייה אין להן, ומשום דאיכא הלכה דביאת כולכם לגבי תרומות ומעשרות, ומאחר דבירושה שנייה לא היה ביאת כולכם, אמנם חסר בזה לגבי קדושת הארץ לגבי תרומות ומעשרות, וכדמבואר דדין דביאת כולכם הוא דין בחלות קדושת הארץ בזמן הירושה.

ולא קשה מה שהקשה בחזון איש דהא לכולי עלמא עזרא קידשה מן התורה ואם יבואו רוב ישראל ינהגו כל הדברים כמו בקדושה ראשונה, דאמנם אין זה כן, דאפילו אם יבואו אחר כך רוב ישראל לה ינהגו בזה כל הדברים, מאחר דבזמן

הירושה לא היו כל ישראל לא נתקדשה הארץ לגבי הדברים שצריך בהם ביאת כולכם, ולא יועיל בזה מה שאחר כך יהיו שם רוב ישראל, וכמו שכתב הגר"ח וכנזכר. ודברי הגר"א תואמים את דברי הגר"ח ביסוד דינא דביאת כולכם, כמבואר, ולפי האמור לעיל גם שיטת התוספות ביבמות דף פב עמוד ב הוא כן, וכמו שביארנו.

5. קניין נוכרי בזמן הזה לשיטת הגר"א

ועיין בביאור הגר"א להלן שם דהביא דברי ספר התרומה, דכתב דבזמן הזה יש קניין לעובד כוכבים בארץ ישראל כיון שהוא מדרבנן וכמו שכתב שם לקמן סעיף קטן כח וכן בשביעית בזמן הזה וכו'.

ובסעיף קטן כח כתב הגר"א: ונראה דהוא הדין לענין קניין עובד כוכבים בזמן הזה דרבנן יש קניין בארץ ישראל כמו בסוריא וכו'. והקשו בזה דמה מייתי הגר"א ראייה מדברי ספר התרומה, הרי ספר התרומה סובר דקדושה שנייה בטלה, וכמו שכתב שם, והביא דבריו הגר"א שם בסעיף קטן ו, ולכן שפיר כתב דבזמן הזה יש קניין לעובד כוכבים בארץ ישראל, כיון דכל הקדושה הוא רק מדרבנן, והוי כמו סוריא, אבל לשיטת השולחן ערוך שהוא כשיטת הרמב"ם דקדושה שנייה לא בטלה, ורק לענין תרומות ומעשרות פטור מקרא דכי תבואו דצריך ביאת כולכם, אם כן אין ארץ ישראל דומה בזה לסוריא, כיון דהפטור לגבי תרומות ומעשרות הוא רק מדינא דצריך ביאת כולכם [ועיין בית הלוי חלק ב סימן א סעיף ו].

ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דהרי נתבאר דשיטת הגר"א הוא כשיטת הגר"ח, דפטור דביאת כולכם הוא פטור בעצם קדושת הארץ, דלגבי תרומות ומעשרות לא נתקדשה הארץ בזמן ירושה שנייה כיון שחסר היה אז ביאת כולכם, ולגבי תרומות ומעשרות ירושה שנייה אין להן, דהארץ לא נתקדשה לזה.

מעתה הרי אתי שפיר דברי הגר"א, גם מה שהביא מיסוד דברי ספר התרומה גם לשיטת הרמב"ם והשולחן ערוך, כיון דגם לשיטתם אין הפטור בתרומות ומעשרות פטור צדדי, אלא יסודו בחלות קדושת הארץ וכמו שנתבאר, אשר מעתה שפיר כתב הגר"א דיש קניין לגוי בזמן הזה, וכמו בסוריא, דקדושת הארץ הופקעה לגבי תרומות ומעשרות מדינא דביאת כולכם, וכמו שנתבאר.

ג. הבדל בין תרומה לכלאי הכרם

והנה לפי שיטת הרמב"ם דרק תרומה הוא דרבנן, ומשום דבעינן בזה ביאת כולכם, תתיישב קושיית התוספות הנזכר ביבמות דף פא עמוד א דיבור המתחיל

מאי, שדימו כלאי הכרם לתרומה, עיין שם. ולשיטת הרמב"ם הנזכר אף אי תרומה דרבנן בזמן הזה, מכל מקום כלאי הכרם שפיר יכול להיות דאורייתא, דלא בטלה קדושת הארץ, ורק בתרומות ומעשרות יש הלכה דביאת כולכם.

ד. מהיכן למדנו שתרומה תלויה בביאת כולכם

1. תרומות ומעשרות תלויים בשמיטה

והנה בחידושי רבי חיים הלוי בהלכות תרומות הנזכר כתב עוד במה שכתב הרמב"ם שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר כי תבואו ביאת כולכם וכו', דאמת בתרומה לא כתיב כלל כי תבואו, וצריך לומר על פי מה שכתב רש"י בכתובות דף כה דתרומות ומעשרות מיתלא תליין במניין שנות השמיטה, וממילא דקרא דכי תבואו האמור בשמיטה ויובל קאי גם לענין תרומות ומעשרות [והגר"ח חזר וכתב בזה בספרו בפרק יב מהלכות שמיטה הלכה טז, עיין שם].

ודבריו צריכים עיון גדול, דהרי מה שכתב רש"י בכתובות דף כה עמוד א דתרומות ומעשרות מיתלא תליין בשנות השמיטה, עיקרו הוא לענין מעשר, וכמו שכתב רש"י שם: שהרי תלה הכתוב המעשר במניין שנות השמיטה, שכתוב בשנה השלישית שנת המעשר. ואם נאמר דכוונת הרמב"ם הוא לקרא דכי תבואו האמור בשמיטה ויובל, ותרומות ומעשרות תלוי בזה וכדברי רש"י, הרי הדבר העיקרי התלוי בשמיטה הוא מעשרות וכנזכר, ואם כן איך כתב הרמב"ם בפרק א מתרומות הנזכר: התרומה וכו' אינה מן התורה וכו' שנאמר כי תבואו ביאת כולכם וכו', וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה, הרי דהרמב"ם מחדש מדעתו דגם מעשרות הוא כתרומה, ולפי דברי הגר"ח הרי עיקר ההלכה הוא במעשרות, דשמיטה תלוי בו, והחידוש היה צריך להיות דגם תרומות הוא הדין כמעשרות, וברמב"ם הוא מבואר להיפך, וצריך עיון גדול.

2. היקש תרומה לחלה

ועיין באור שמח שכתב דכוונת הרמב"ם לקרא דכתיב גבי חלה בבואכם, דבעי ביאת כולכם, עיין כתובות דף כה עמוד א, ורבינו קיצר וכתב מכי תבואו, ותרומה נלמד מחלה דאיתקש תרומה לחלה כדאיתא בספרי. ולפי זה היה מקום לומר דרק בתרומה יש דין זה, ולא במעשרות, וזה מה שחידש הרמב"ם דיראה לו דהוא הדין במעשרות דינם כמו בתרומה, ואתי שפיר. אבל לדברי הגר"ח הדבר הוא להיפך וכנזכר. וצריך עיון. [ובלשון הרמב"ם פירושו של האור שמח דחוק קצת].

ומדברי הרמב"ם כאן שכתב: חלה בזמן הזה ואפילו בארץ ישראל אינה של תורה שנאמר בבואכם אל הארץ ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם, וכשעלו בימי עזרא לא עלו כולם, ולכן תרומה בזמן הזה של דברי סופרים, משמע קצת כפירוש האור שמח הנזכר, דעיקר הלימוד הוא בחלה, ותרומה נלמד מחלה, וכנזכר.

ה. מסקנת הגמרא בחולין

וראה ביאור הגר"א שם שכתב דבחולין דף ז עמוד א קיימא לן דקדושה שנייה לא בטלה, וצריך עיון דבגמרא שם ליתא הא דקדושה שנייה לא בטלה, דשם אמרינן בהא דהעידו לפני רבי על רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו וכו', ומי איכא למאן דאמר דבית שאן לאו מארץ ישראל היא והכתיב וכו', אישתמיטתיה הא דאמר וכו' הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל וקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. הרי דאיירי רק לענין קדושה ראשונה, וקאמר דבית שאן כבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, וצריך ביאור דברי הגר"א שכתב שבחולין דף ז עמוד א קיימא לן דקדושה שנייה לא בטלה, דהא לא מדבר שם מזה. [וכן הקשה בחזון איש שביעית סימן ו סוף אות א.]. וייתכן לומר דכוונת הגר"א הוא דאם קדושה שנייה בטלה, מה משנה לנו אם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא או לא קדשה, כיון דסוף סוף קדושה שנייה בטלה, ואשר על כן מוכח מזה דקדושה שנייה לא בטלה, [ועיין רש"י שם].

ו. שיטת הגר"א בענין קניין נוכרי בזמן הזה

1. דברי הגר"א בכיאוורו לירושלמי וכביאוורו לשולחן ערוך בחזון איש שביעית סימן כ (בישנים) כתב דעיין ביאור הגר"א בירושלמי דמאי פרק ב הלכה א דמבואר דהגר"א עצמו סבירא ליה דאין קניין בזמן הזה וכמו שכתב בחזון איש שביעית סימן ד אות ד.

והנה ודאי דברי הגר"א בשולחן ערוך י"ד הם עיקר בשיטתו, מאחר דכתבם כן להלכה בשולחן ערוך, ולא כפירוש בדברי הירושלמי.

ודברי הגר"א בירושלמי דמאי הם בהא דאמרינן שם דרבי יהושע בן לוי הוה מפקד לטליא לא תיזבנן לי ירק אלא מגינתא דסיסרא. וכתב בכיאוור הגר"א: פירוש שהיה מחמיר על עצמו שלא ליקח משאר גויים, לפי שבסוריא של ישראל חייב, והיה מתיירא שמא גזל הגוי זה הקרקע מישראל ואין קרקע נגזלת וכו'.

וכתב על זה בחזון איש בסימן ד: ומשמע דעת רבינו דבארץ ישראל אף בזמן הזה אין קניין, ודלא כמו שכתב בביאורו ז"ל סימן של"א בשם ספר התרומה.

והנה בסימן שלא סעיף קטן ו אמנם כתב כן הגר"א בשם ספר התרומה, אבל שם בסעיף קטן כח כתב כן הגר"א מעצמו כפסק הלכה, וכמו שכתב שם: ונראה שהוא הדין לענין קניין עובד כוכבים בזמן הזה וכו'. והוסיף שזה כוונת הרמ"א שם בסעיף ב' שכתב: ויש חולקין כו' אך לא נהגו כן, ומפרש לה הגר"א דלא נהגו כן לומר שבזמן הזה הוא מדאורייתא, ונפקא מינה שיש קניין לגוי בזמן הזה, כיון שהוא דרבנן.

משמע דהגר"א בעצמו קבע כן כפסק הלכה בשיטתו, ולהגר"א קבע הרמ"א שנוהגין כן, ודבריו אלו הם עיקר בשיטתו, וכמו שנתבאר.

[והנה החזון איש פירש דברי הירושלמי הנזכר דרבי יהושע בן לוי הוי מפקד לטליא וכו', דאיירי לענין שביעית, ומוכיח לה מהא דמייתי לה סוף פרק ט דשביעית, יעוין שם. אך מדברי הגר"א הנזכר משמע דמפרש לה לענין תרומות ומעשרות, וכמו שכתב דבסוריא של ישראל חייב, ומשמע דאיירי לענין חיוב ופטור, ולא לענין איסור דשביעית. ולפי זה ליתא מה שרצו לתרץ סתירת דברי הגר"א מביאורו וכנזכר, דשביעית שניא, דלהגר"א איירי הכא לענין תרומות ומעשרות וכש"נ.]

2. ביאור שיטת הגר"א

והנה לכאורה יש לתמוה לפי שיטת הגר"א, דבזמן הזה וכן בזמן בית שני יש קניין לעובד כוכבים בארץ ישראל, וכפי שנתבאר לעיל בשיטתו, ואם כן כל הני סוגיות בגמרא דפליגי אי יש קניין או אין קניין, הכל הוא לזמן בית ראשון, וזה תימא לומר כן, וצריך עיון [ועיין בחזון איש].

ואולי גם הגר"א יסבור שלשיטת הרמב"ם דקדושה שנייה לא בטלה, ורק משום הא דביאת כולכם תרומות ומעשרות בזמן בית שני דרבנן, אין קניין לעובד כוכבים בארץ ישראל, ומה דהגר"א בסעיף קטן כח כתב דיש קניין לעובד כוכבים בזמן הזה, הוא משום דהגר"א הכריע כשיטת ספר התרומה דסבירא ליה דבטלה קדושת הארץ בזמן הזה, ומפרש גם דברי הרמ"א בסעיף ב דסבירא ליה כן, ולכן כתב הגר"א לפסק הלכה דבזמן הזה יש קניין, ולפי זה דווקא בזמן הזה דבטלה קדושת הארץ הוא דיש קניין, אבל בזמן עזרא דקדושת הארץ היתה קיימת, אמנם אין קניין, והגר"א מדבר באמת רק על בזמן הזה. ולשיטת הרמב"ם דגם בזמן עזרא תרומות ומעשרות מדרבנן, מכל מקום יהיה בזה הדין דאין קניין, משום דהרמב"ם סבירא ליה דקדושת הארץ לא בטלה כלל, ורק מטעם אחר הוא דהוי דרבנן, וכמו שכתב הביאור הלכה והחזון איש הנזכר, ולפי זה נמצא דבזמן עזרא לכולי עלמא יש בזה המחלוקת אי יש

קניין או אין קניין, דלספר התרומה הרי בזמן עזרא תרומות ומעשרות דאורייתא, ולשיטת הרמב"ם גם בזמן הזה ישנה המחלוקת אי יש קניין וכמו שנתבאר, והגר"א הכריע להלכה כשיטת ספר התרומה, ולכך כתב דבזמן הזה לכולי עלמא יש קניין, ומשום דקדושת הארץ בטלה, וזה דווקא בזמן הזה, וכמו שנתבאר. אך מדברי הגר"א שם בסעיף קטן ו משמע דנוטה לשיטת הרמב"ם ולא כספר התרומה, יעוין שם היטב.

ז. החסרון של ביאת כולכם לשיטת הרמב"ם

1. בהלכות בית הבחירה

ועיין ברמב"ם פרק ו מהלכות בית הבחירה הלכה טז שכתב: וכיון שעלה עזרא וקדשה וכו' הוא מקודש היום וכו' וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

הנה משמע שנתקדש לענין תרומות ומעשרות בכיבוש בבל, אלא שחסר תנאי דביאת כולכם, ואם יבואו אחר כך יחויב מן התורה, וזה מה שכתב וחייב וכו' במעשרות על הדרך שביארנו בהל' תרומה.

ואמנם החזון איש בסימן ג אות טו פירש כן לשיטתו, ולדעת הגר"ח מבריסק הנזכר, דלא מועיל אם יהיה ביאת כולכם אחר כך, נצטרך לפרש דמה שכתב וחייב במעשרות היינו מדרבנן, וכמו שכתב בפרק א מתרומות הלכה כו, ובמקומות שלא כבשו עולי בבל, אף מדרבנן פטור.

ועיין בפרק א מתרומות הלכה ה, דהר"י קורקוס פירש שם דאפילו מדרבנן פטור. אך לאלו שמפרשין דחייב מדרבנן וכפשטות הלשון, וכן הוא בשו"ת הרדב"ז חלק ד סימן ל, לכאורה קשה, דאי מדרבנן הכל חייבין. ואולי כוונתו דבמקומות שלא כבשו עולי בבל יש מקומות שאמנם לגמרי פטורים, וכמו בית שאן ואשקלון, יעוין שם, ובמקומות שכבשו עולי בבל כל המקומות חייבים, וזה מה שכתב על הדרך שביארנו בהל' תרומה, וצריך עיון.

2. בהלכות שמיטה ויובל

ועיין גם ברמב"ם פרק יב מהלכות שמיטה ויובל הלכה טו שכתב: מה ביאת בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וכו' ונתחייבו במעשר אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וכו' ונתחייבו במעשר.

הנה מזה משמע נמי דביסוד הקדושה נתקדש לחיוב מעשר, ורק חסר תנאי דביאת כולכם, וזה יכול להיות גם אחר כך, וכדעת החזון איש. ולא כדעת הגר"ח מבריסק.

אולם ממה שכתב שם בהלכה טז: וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות וכו' ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר וכו' אף ירושתך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלה, משמע קצת שעד ביאה שלישית לא נתקדש לגבי מעשרות, ומשום דדין ביאת כולכם הוא הלכה לשעת הקידוש, וכדברי הגר"ח. אולם אין זה מוכרח, דיתכן דהכוונה דלמעשה יתחייבו או דיהיה ביאת כולכם, וצריך עיון. ויתכן לומר דמה שכתב בהלכה טו ונתחייבו במעשר בימי עזרא, היינו רק מדרבנן וכמו שכתב בהלכות תרומות וכנוכר.

ח. האם ערלה תלויה בביאת כולכם

1. דברי הצ"ח

ראה בצ"ח בברכות דף לו עמוד א בדיבור המתחיל אמנם שכתב דלשיטת הרמב"ם תרומות ומעשרות אף בזמן בית שני הוי רק מהלכה, כמו חוץ לארץ, משום שנאמר כי תבואו, ביאת כולכם דווקא, אם כן הוא הדין לגבי ערלה דכתיב בזה וכי תבואו [ויקרא פרק יט פסוק כג] אין חיובה מן התורה אף בזמן בית שני, יעוין שם. ובמנחת חינוך מצווה רמו הביא ראייה לדבריו מהרמב"ם עיין שם. ועיין שם שכתב דמה דאיצטריך בערכין דף לב עמוד ב קרא דכל יושביה [ויקרא פרק כה פסוק י] לומר דמשגלו בני גד ובני ראובן בטלו היובלות, אף דבתחילת פרשת יובל כתוב כי תבואו אל הארץ [ויקרא כה ב], להורות שאף קודם שגלו גלות נבוכדנצר, ועדיין לא בטלה קדושת הארץ משקדשה בימי יהושע, מכל מקום תיכף כשגלו מקצת שבטים על ידי סנחריב בטל היובל.

ומבואר בדבריו דדין דביאת כולכם הוא בתחילת הקדושה, ודין דכל יושביה עליה הוא בכל זמן שאין כל יושביה עליה בטלה הקדושה אף שהארץ נתקדשה מקודם, וזה כדברי הגר"ח מבריסק, ולא כהחזון איש.

ולשיטת החזון איש אמנם קשה דמה צריך קרא דכל יושביה לגבי יובל, תיפוק ליה מקרא דכי תבואו הכתוב בראש הפרשה, ומה נדע שבזמן שגלו בני גד ובני ראובן בטלה דין שביעית ויובל, כיון דלשיטתו אין זה בזמן הקידוש דווקא.

2. ערלה אינה כתרומות ומעשרות

אולם באמת דברי הצ"ח צריכים עיון, דלשיטתו דין ערלה כדין תרומות ומעשרות, דאף בזמן בית שני הוא רק מהלכה כמו חוץ לארץ. אם כן תקשה דבשולחן ערוך בסימן שלא סעיף ב פסק כדברי הרמב"ם דתרומות ומעשרות הוא אף בימי בית

שני מדרבנן, משום דצריך ביאת כולכם. ואילו בסימן רצד, בהלכות ערלה, סעיף ח כתב: ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן וכו' אלא שבארץ ישראל היא מן התורה, ובחוץ לארץ הלכה למשה מסיני. ומבואר דסבירא ליה דאף בזמן הזה הוי מן התורה. ולפי דברי הצ"ח הרי דין ערלה כדין תרומות ומעשרות דלא הוי מן התורה.

ואשר על כן נראה לומר בזה, דאמנם דין ערלה אינו כדין תרומות ומעשרות, ומשום דאף בתרומות ומעשרות אין זה אלא מילפותא מקרא דחלה דכתיב בה בבואכם, וכדברי האור שמח שהבאנו לעיל, ולא כדברי הגר"ח מבריסק, ומעתה אין זה אלא לענין חלה, ותרומות ומעשרות דדינם כחלה, אבל לענין ערלה, ודאי הוי מן התורה אפילו בזמן הזה, דקרא דכי תבואו אינו מלמד לנו דין ביאת כולכם, אלא קרא דבבואכם, וכדברי הגמרא בכתובות דף כה עמוד א. [וראה בחזון איש שביעית סימן ו שאמנם כתב כן דאף להרמב"ם ערלה הוי מן התורה, וגם ספק אסור, עיין שם.]

3. ערלה לשיטת הגר"ח

ולפי דברי הגר"ח מבריסק דנלמד מקרא דכי תבואו, יהיה אמנם גם לענין ערלה דין זה שבזמן הזה, ואפילו בבית שני, יהיה בארץ ישראל רק מדין ערלת חוץ לארץ, וכדברי הצ"ח, ויהיה נפקא מינה לגבי ספק ערלה, דבחוץ לארץ ספק ערלה מותרת, דכך נאמרה ההלכה, וכדאמרינן בקידושין דף לט עמוד א.

4. ערלה לשיטת בעל התרומה

ולשיטת בעל התרומה, דקדושה שנייה לא קדשה כלל עתיד לבוא, אם כן בזמן הזה ודאי דגם ערלה בארץ ישראל אינה מן התורה, רק מההלכה, וספיקא מותר. וראה במשנה למלך בפרק י מהלכות מאכלות אסורות הלכה יא שאמנם כתב כן, יעוין שם. וראה לעיל שכתבנו שיתכן שהגר"א הכריע להלכה כדברי ספר התרומה. ועיין בספר יביע אומר חלק ו שדן לגבי היתר קניית פירות מהשוק, [ועיין מה שכתבנו בספרנו בפרק ה מחמץ ומצה הלכה יט אות יג ולהלן, וכן בפרק ח מהלכות מאכלות אסורות הלכה יא] שצירף להיתר גם שיטות אלו המוזכרות לעיל, יעוין שם.